

MARC DAVID BAER

London School of Economics and Political Science'da uluslararası tarih profesörüdür. Chicago Üniversitesi'nden doktora derecesi almıştır. *Honored by the Glory of Islam: Conversion and Conquest in Ottoman Europe* adlı kitabıyla Kuzey Amerika Orta Doğu Çalışmaları Derneği Albert Hourani Ödülü'ne layık görülmüştür. Türkçedeki diğer eserleri şunlardır: *Selanikli Dönmeler, Yahudilikten Dönerler, Müslüman Devrimciler ve Seküler Türkler* (Doğan Kitap, 2016), *Atmeydanında Ölüm: 17. Yüzyıl İstanbul'unda Toplumsal Cinsiyet, Hoşgörü ve İhtida* (Koç Üniversitesi Yayınları, 2016), *IV. Mehmet Döneminde Osmanlı Avrupasında İhtida* (Hil Yayınları, 2017), *Osmanlılar: Hanlar, Sezarlar ve Halifeler* (Alfa, 2023), *İhtida ve Fetih* (Alfa, 2024).

u s u l g e r e ğ i

Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye'de Müslüman-Yahudi ilişkileri üzerine tarihsel analizler içeren kitap, erken modern ve modern kaynaklardan, tarihyazımından ve çeşitli literatürden yararlanarak, tarihi vakaların ve toplumsal algıların yanı sıra tarihçilerin ne tür bir haletiruhiye içinde, tarihi ne şekilde tasvir ettiğine odaklanıyor. Yahudilerin Türklere dair modern anlatılarıyla Osmanlılara dair erken modern anlatılarının ne denli iç içe geçmiş olduğunun incelendiği kitapta asıl olarak Yahudilerin Osmanlılardan ve Türklere dair gördükleri muameleye ilişkin tecrübelerini nasıl yazdıkları ve bu yazının zaman içindeki dönüşümü inceleniyor.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

KORUYUCU SULTANLAR VE HOŞGÖRÜLÜ TÜRKLER

Osmanlı Yahudi Tarihini Yazmak,
Ermeni Soykırımı'nı İnkâr Etmek

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS -  307

Koruyucu Sultanlar ve Hoşgörülü Türkler
Marc David Baer
Sultanic Saviors and Tolerant Turks

Çeviri
Nesi Altaras

Çeviri Revizyon ve Editör
Ekin Kurtdarcan

Kapak Görseli
AI ile üretilmiş, Vahakn Keshishian tarafından düzenlenmiştir.

© 2024, Aras Yayıncılık
© 2024, Marc David Baer
ISBN 9786257460477

Baskı
Sena Ofset: Yakuplu Mahallesi 194. Sokak Blok No: 1
İç Kapı No: 465 Beylikdüzü-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Eylül 2024, İstanbul

KORUYUCU SULTANLAR VE HOŞGÖRÜLÜ TÜRKLER

Osmanlı Yahudi Tarihini Yazmak,
Ermeni Soykırımı'nı İnkâr Etmek

MARC DAVID BAER

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN
NESİ ALTARAS

İçindekiler

Önsöz	7
Teşekkürler	15
Giriş: Dost ve Düşman	19
1 Koruyucu Sultanlar	55
2 Hoşgörülü Türkler İmparatorluğu	83
3 Minnettar Yahudiler, Antisemit Ermeniler ve Rumlar	109
4 Türk Lobisi için Çalışan Türkiyeli Yahudiler	161
5 “500 Yıllık Dostluk”	207
6 Ermeni Soykırımı’nı Holokost Kahramanlığıyla Aklamak	251
7 Eleştirel Türkiyeli Yahudilerin Ortaya Çıkışı	277
8 Huzur ve Ahenk İçinde mi Yoksa Korku İçinde mi Yaşanıyor?	313
Sonuç: Yeni Dostlar ve Düşmanlar	351
Sonsöz	373
Kaynakça	381
Dizin	397

Önsöz

Yıllar önce lisansüstü eğitimdeyken Ermeni bir arkadaşım bir gün bana, “Siz Yahudiler neden bizim soykırımımızı inkâr ediyorsunuz?” diye sordu. Utangaç bir şekilde cevap verişimi hatırlıyorum: “Hepimiz değil.” Bu meselelere ilişkin ilk duygusal temaslarımı düşünürken, bu kitabı bu soruya detaylı bir cevap olarak yazdığımı fark ettim. Kitap, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki, Türkiye’deki ve Türkiye dışındaki Yahudileri koruyucu sultan ve hoşgörülü Türk imgelelerini yaygınlaştırmaya iten duyguların, fikirlerin ve maddi koşulların derinlemesine bir incelemesi.

Yolculuğumu şöyle özetleyebilirim: Toplumsal hareketi ve adaleti önemseyen Reform geleneğinde büyümüş bir Amerikalı Yahudi’yim. İnancın ve teamülün merkezinde merhamet vardır. 1970’lerin ortaları ve 1980’lerin başlarında İndianapolis’te büyüdüğüm için Holokost’u erken yaşta öğrendim. *Holocaust* adlı mini televizyon dizisini daha sekiz yaşında izlediğimi hatırlıyorum. Gittiğim dini okulda, Nazilerin Yahudileri imha edişini her yıl okudum. Sol kolunda kayıt numarasının dövmesi bulunan, Holokost’tan sağ kurtulmuş pek çok insanla doluydu dünyam. Bunlardan biri, en iyi arkadaşımın Auschwitz’den sağ kurtulan babasıydı, kendisi aynı zamanda Yahudi sosyal merkezimizin futbol liginin sert hakemiydi. Chicago’da annemin akrabalarını ziyaret ettiğimizde, ben jöleli meyve dilimleri yerken limonlu çaylarını yudumlayan ağır aksanlı yaşlı kadınların Hitler’in Almanya’sı hakkındaki konuşmalarını ilgiyle dinlerdim. 1978’de Neo-Naziler İllinois, Skokie’de –akrabaların yaşadığı bir Chicago banliyösü– yürüyüş düzenlemeye kalkışmışlardı. Burası, Holokost’tan sağ kurtulan nüfusun ABD’de en yoğun olduğu yerlerinden biriydi. İki yıl sonra *Blues Brothers*’ın bir sahnesinde “İllinois Nazilerinden nefret ederim,” deyip arabasını üstlerine sürerek Nazileri köprüden aşağı atan Jake Elwood’u coşkuyla alkışlamıştık.

Ailem daha sonra Batı Almanya'daki Kaiserslautern'e taşındı. Oradaki hahamımız Amerikan Hava Kuvvetleri'nin ateşli bir vaiziydi. Kendisinin vesayetinde 1983'te bar mitzvah törenim oldu; kasabanın uzun yıllar sonra gördüğü ilk bar mitzvah töreniydi. Bir yıl sonra, Kaiserslautern dağcılık kulübünün düzenlediği yürüyüşü tamamlayanlara, üstünde şehrin altın kubbeli sinagogunun bulunduğu bir madalya verildiğini öğrenince şaşkına dönmüştüm. Bu sinagog 9-10 Kasım 1938 pogromunda, "Kristallnacht"ta (Kristal Gece) yok edilmişti. Hiçbir toplama veya ölüm kampını ziyaret etmemiştim; Yahudilerin yokluğunun ne anlama geldiğini idrak etmeme gerek yoktu. O madalya bana her şeyi söylüyordu.

Rusya'dan göç etmiş, birinci kuşak Amerikalı Yahudi olan babamın babası Harvey dedem Almanya'da bizi ziyaret etmeyi reddetti. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Amerikan Hava Kuvvetleri'ndeyken, Güney Almanya'da bombardıman uçuşları yapmıştı. Nazi işgali altındaki Slovakya'nın üzerinde uçağı düşürülünce, Rusçası sayesinde, Nazilerle savaşan Sovyet partizanlara katılmıştı. Almanya'ya asla dönmeyecekti.

1990'larda, lisansüstü eğitimim sırasında Türkiye'ye gidip gelmeye başlayınca, Harvey dedem Türklerin yaptıklarından dolayı beni orada da ziyaret etmeyeceğini açıkça söyledi. Türkler ne yapmıştı? Yirmili yaşlarımın başında, yaşlı bir teyze bana zamanında "açlıktan ölen Ermenilere" başış gönderdiklerini söyleyene kadar Ermeni Soykırımı'nı duymamıştım. Konuyu araştırmaya başladım ve Osmanlı'daki ABD Büyükelçisi, Amerikalı Yahudi Henry Morgenthau'nun soykırımın mimarı Talat Paşa'ya olayların yaşandığı esnada nasıl karşı çıktığını öğrendim. Almanyalı Yahudi Franz Werfel'in 1930'larda yazdığı, 1915'te Osmanlı İmparatorluğu'nda geçen ve Hitler Almanyası'ndaki Yahudilerin durumunu anlatmak için Ermenileri konu edindiği tarihi romanı *Musa Dağ'da Kırk Gün*'ü okudum. Polonya'nın kuşatılmış gettolarında bu romanı okuyan Yahudiler, Ermenilerle ve onların çektikleriyle empati kurmuştu. Soykırım kavramını icat edenin, Berlin'deki Talat Paşa suikastı davasını izlemiş Polonyalı Yahudi Raphael Lemkin olduğunu öğrendim; Lemkin

bundan yirmi yıl sonra, Ermenilerin ve Yahudilerin ortak kaderi üzerine kafa yorarken, İkinci Dünya Savaşı sırasında bu kavramı üretmişti. Kendi ailesi Holokost'ta öldürülmüştü. Holokost'tan sağ kurtulan Robert Melson'un karşılaştırmalı tarihi *Revolution and Genocide: On the Origins of the Armenian Genocide and the Holocaust*'u [Devrim ve Soykırım: Ermeni Soykırımı ve Holokost'un Kökenleri Üstüne] okudum. Bütün bu okumalarım ve deneyimlerim, Aşkenaz Yahudilerinin kendi acılarına benzettikleri Ermenilerin acısına doğal bir empati duyduklarına inanmama yol açtı.

Ancak 1992'de, Michigan Üniversitesi'nde tarih doktorasına başladığımda, bu düşünceden vazgeçmek durumunda kaldım. Üst dönemlerdeki öğrencilerin açıkladığı üzere, Ermenilerin acılarına empati duymak şöyle dursun, önde gelen Yahudi Osmanlı tarihçileri Ermeni halkına soykırım yapıldığını açıkça reddediyordu. Türkiye'deki Sefarad Yahudilerle aynı baskılar altında olmayan Aşkenaz Yahudi tarihçilerin neden Ermeni Soykırımı'nı inkâr ettiğini anlayamadım. Neden Ermenilerle empati kuramıyorlardı? Bunların arasındaki Morgenthau'lar, Werfeller, Lemkinler, Melsonlar, Harvey dedeler neredeydi? Üniversitedeyken hayatımda ilk kez meşhur bir Holokost inkârcısıyla yüz yüze geldiğimde hissettiklerim aklıma geldi. Northwestern Üniversitesi kütüphanesinin mikrofilm odasıydım. Gözüme takılan adam –tam olarak Hitler tarzı saç ve bıyığıyla geziyordu– üniversitenin elektrik mühendisliği bölümünde profesördü ve 1970'lerde, Yahudilerin Auschwitz'te gaz odalarında öldürüldüğünü inkâr eden bir kitap yazmıştı. Onu görmek beni öfke ve acıyla doldurdu. Hem Holokost'tan sağ kurtulanların (ki bazılarını bizzat dinlemiştim) hem de suçluların tanıklıkları dahil yığınla delile rağmen bu adam neden Yahudilerin katledildiğini inkâr ediyordu? Kötü niyetli yalanların bütün kanıtlara rağmen yayılmaya devam etmesine duyduğum öfke doğal bir tepkiydi ve son derece samimiydi.

Lisansüstü eğitimim sırasında, Türkiyeli Yahudilerin ve Türkiyeli Yahudi tarihçilerin sessizlik veya Ermeni Soykırımı'nın düpedüz inkârı yoluyla Türklerle ilgili ütöpik bir bakış açısı sunduğunu hemen anladım. Buna göre, Türkler Tanrı tarafından tekrar tekrar

Yahudileri Avrupa'nın barbarlığından korumak için gönderilmişti. Bu iddianın kaynağı neydi? Bunu destekleyen deliller neredeydi? Bu iddia neden hâlâ tekrar ediliyordu? Böylesi bir bakış açısı Ermenilerin 1915'te yaşadığı ve 1990'ların başında sadece birkaç Osmanlı tarihçisinin soykırım olarak tanımladığı kabusu tamamen zıttı.

Ermeni Soykırımı hakkında daha çok şey öğrenmek için Profesör Ronald Grigor Suny'nin Michigan Üniversitesi'nde verdiği bir Ermeni tarihi dersine katıldım. Diğer öğrenciler, iki düzine Amerikalı Ermeni, kendisine husumetle bakıyordu. Profesör Suny, öğrencilerin ilksel (primordial) ulusal kimlik fikrini yıkmaya ve kimliklerin sosyal inşa ürünü olduğunu açıklamaya çalıştıkça öğrenciler direniyordu. Profesör Suny, Michigan Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü Fatma Müge Göçek'i geç Osmanlı döneminde Ermenilerle ilgili konuşmak üzere derse davet ettiğindeyse kıyamet koptu. Liberal de olsa bir Türk'ün bu dinleyicilere bu olayları anlatması bir hakaret olarak algılandı. Faillerin torununun kurbanların torunlarına söyleyecek nesi olabilirdi? Herhangi biri onu neden dinlemeliydi ki?

Öğrenciler benim derste bulunmama da aynı şekilde düşmanca yaklaşıyorlardı. Kendilerinininki inkâr edilip unutulurken benim soykırımımın tanınmasına –hatta kendine özgü, büyük harfle yazılan bir ismi (Holokost) oluşuna– hiddet ve kıskançlıkla bakıyorlardı. Amerikalı, İsraili ve Türkiyeli Yahudilerin alenen ve sıklıkla Ermeni Soykırımı'nı inkâr ettiğinden pek tabii haberdarları. Her yıl Main Caddesi'ndeki mavi kubbeli eski Rum Ortodoks kilisesinde Ermenilerce düzenlenen Ann Arbor dans gecesinde bu öğrencilerin en asabi olanlarından biriyle yaşadığım tartışma o kadar büyüdü ki bana Yahudileri aşağılayan bir küfür savurmasının ardından neredeyse dövüşecektik.

Aynı zamanda Türklerle de arkadaşlık ediyordum. Del Rio Bar'da oturup bira içerken sohbet ettim, laik, iyi giyimli mühendislik ve tıp öğrencileri ve diğer mesleklerden insanlar, bütün Ermenilerin yalancı olduğu ve asıl kendi ecdatlarının Ermeni teröristlerin yaptığı soykırımın kurbanları olduğu konusunda ısrar ediyordu. Yoksa düzinelerce Türk büyükelçinin son yirmi yılda Ermeniler tarafından suikasta uğradığını duymamış mıydım? Lisansüstü eğitimime başlarken

çalışmayı düşündüğüm İsrail-Filistin mücadelesine kıyasla, Osmanlı tarihini incelemenin daha az sorunlu olacağını sanmışım.

Neyse ki gelişimden bir yıl sonra, bir grup açık fikirli, eleştirel Amerikalı Ermeni ve özellikle tarih, antropoloji ve sosyoloji bölümlerinde lisansüstü eğitime devam eden Türk öğrenci Müge hocanın etrafında bir araya gelmeye başladı. Ann Arbor'ın başka yerlerinde de kurbanların torunlarıyla faillerinkiler karşılaşıyordu. Bu sırada, benim gibi lisansüstü öğrencisi olan Esra Özyürek'le çıkmaya başladım. Seçkin ve laik bir Türk ailede büyüyen Esra ülkesindeki en iyi eğitimi almıştı ama ona soykırım hakkında hiçbir şey öğretilmemişti. Oda arkadaşı, bir başka lisansüstü öğrencisi Lucine Taminian'dı. Tanıştıkları zaman Lucine, Esra'ya mutfakta çay demlemiş ve 1915'te ailesine neler olduğunu anlatmıştı. Sağ kalanların torununun, bu trajediden haberi bile olmayan bir fail torunuyla karşılaştığında ne hissettiğini merak ettim. Profesör Suny bizi yemeğe davet ettiğinde eşi Armine, eve girdiğimiz an Esra'yı kenara çekip Ermeni Soykırımı'nı kabul edip etmediğini sordu. Bir Yahudi ve bir Türk, soykırımı bir nevi iki kere yaşamış –önce atalarının fiziksel imhası, ardından bu imhanın reddi– insanların öfkesinin hedefi olduk. Beklendiği gibi Yahudi-Türk dostluğu mitini tekrarlamak bir yana, büyürken bize öğretilen etnik-ulusal mitleri yeniden düşünmek zorunda kaldık.

Sadece Osmanlı tarihine odaklanmaya karar verdiğimde Princeton Üniversitesi'nden cömert bir burs teklifiyle kabul aldım ama bu teklifi reddettim. Etik bir çekinceden dolayı arada kalmıştım. İki seçeneğim vardı. İlki, Türkiye Tarihi bölümündeki Atatürk Kürsüsü Türkiye devleti tarafından fonlanan Princeton'da okumaktı. Bu kürsünün o zamanki başkanı, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'yla beraber çalışarak Kuzey Amerika'da Ermeni Soykırımı inkarını örgütleyen bir profesördü. Diğer seçenek ise Chicago Üniversitesi'ydi; buradaki Osmanlı ve Modern Türkiye Çalışmaları Kanuni Süleyman Kürsüsü yine Türkiye devleti tarafından desteklenmişti ve kürsünün başkanı Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancılara verdiği en yüksek ödül olan Liyakat Nişanı'na layık görülecekti. O zamanlar ABD'de Osmanlı tarihi çalışan profesörlerin çoğu gibi, söz konusu profesör de 1980'ler-

de Türkiye'nin Ermeni Soykırımı'nın tanınmasına karşı yürüttüğü kampanya uyarınca soykırım karşıtı dilekçeyi imzalamıştı. Anlaşılacağı üzere, 1990'ların başında hem Türkiye'de araştırma yapan hem de Ermeni Soykırımı'nı tanıyan çok az sayıda Osmanlı tarihçisi vardı.

1994 yazında Boğaziçi'nde Türkçe öğrenirken ilk defa İstanbul'da yaşadım. O yaz yaşadığım, genel anlamda olumsuz iki tür deneyim bende derin izler bıraktı. Türkiyeli Yahudilerle türlü karşılaşmalarım oldu. Haftalık Yahudi gazetesi *Şalom*'un ofisinden Ladino dersleriyle ilgili bilgi almak istediğimde bana dedemin hangi (Yahudi) dili konuştuğunu sordular. Dedemler Avusturya-Macaristan, Polonya ve Rusya kökenli olup adları Wolf, Braun ve Baer olduğu için "Yidiş," diye cevap verdim. "O zaman asla Judeo-Espanyol öğrenemezsin," dediler. "Senin diline uymaz." Hahambaşılık kütüphanesinde araştırma yapmama da izin verilmedi. Yahudi toplumunun resmi tarihçisi Naim Güleriyüz (d. 1933) ile Moda'daki evinin kitaplarla dolu çalışma odasında buluştum. Kendisinin tek yaptığı, Yahudilerle Türklerin beş yüz yıldır barış ve kardeşlik içinde yaşadığı düsturunu tekrarlamaktı. Üstüne tez yazmayı düşündüğüm Sabetay Sevi mesih hareketi ve müritleri konusunda konuşmak dahi istemedi. Doğrusu, Sabetay Sevi'yi takip ederek 17. yüzyılda Yahudilikten İslam'a geçenlerin torunlarının, yani dönmelerin gizli cemaatine girmem Türkiyeli Yahudilerin cemaatine girmemden daha kolay olacaktı. Aynı zamanda, "Türkiye'de antisemitizm olmadığı" mitini başka hiç kimsenin cüret edemediği şekilde açıkça eleştirmekten çekinmeyen Türkiyeli Yahudi tarihçi Rifat Bali'yle iyi arkadaş oldum. Defalarca denedikten sonra sonunda Ortaköy, Kuzguncuk ve Büyükkada'daki Sefarad sinagoglarında dua edebildim ancak aşına olmadığım ayinleri ve melodileri, bazen Raşi harfleriyle¹ yazılmış dua kitaplarını, Türkçe ve Ladino verilen vaazları takip etmekte zorluk çektim. Yine de salatalık, beyaz peynir, ispanaklı börek, çay ve rakı dolu sofralar ve duadan sonraki sıcak karşılama hoşuma gitti. Sinagoglardan bi-

---

1 Ladino, özellikle baskıda kullanılan, İbrani alfabesinin bir yazı tipidir. Raşi'deki bazı İbranice karakterler bu baskıyı bilmeyenlerin tanıyamayacağı kadar farklıdır. (ç.n.)

rinde Aşkenaz bir aileyle tanıştım. Onların Türkiye'deki ayrımcılık ve şiddetle dolu hayat hikâyesi, hahambaşılığın ve resmi tarihinin savunduğu anlatıyla çelişiyordu. Daha rahatsız edici olansa kapısında daima Türk bayrağı dalgalanan bu ibadethanelerdeki bitmeyen güvenlik protokolleriydi. Birçok kez uğraşmama rağmen Beyoğlu'ndaki Neve Şalom Sinagogu'nu ziyaret edemedim. Amerikan pasaportuyla gelmem, Türkçe yerine İngilizce veya İbranice konuşmam fayda etmedi. Bir sinagogun önünde, sokağın ortasında İsraili bir güvenlik görevlisi tarafından durdurulup sorguya çekildim. Türkiye'li Yahudiler hakikaten o kadar rahat, güvende ve kardeşçe sevgi içinde yaşıyorlarsa neden kendilerini korumak için İsrailileri istihdam etme ihtiyacı duyuyorlardı? Kamusal alanda takındıkları tavra rağmen Türkiye'li Yahudilerin kendi güvenlikleri için vatandaşı oldukları devlete ve onun polisine güvenmediklerini anladım.

Bahsettiğim bu ilk türden deneyimle bağlantılı bir mesele daha vardı: Türkiye'de bizzat karşılaştığım yaygın Yahudi karşıtlığı. Antisemitizm her kesimde vardı: gençte, yaşlıda, laikte, dindarda, sağcıda, solcуда, Kürt'te ve Türk'te. Naif bir Yahudi fanusu içinde büyümemiştim. Yaşıtım çocuklardan Yahudi karşıtı küfürler duymuştum, dedemin posta kutusuna antisemit ilanlar bırakılmıştı. Yerel gazetemiz *Indianapolis Star*'da Ku Klux Klan (KKK)² örgütünün ilanları çıkardı ve İndiana'nın güneyinde klan mitingine tanık olmuşluğum vardı. Almanya'dayken Kaiserslautern Amerikan Lisesi'nde kendine USA (ABD) adını takmış gizli bir öğrenci örgütü, yeraltı magazin gazetelerinde abim Steve'i hunharca ve defalarca hedef göstermişti. İsmi pek manidar olan öğrenci derneği Kaiserslautern Kar Klub (KKK) üyeleri, abimi okulun otoparkında arabayla ezme-ye çalışmıştı. Bütün bu tecrübelerle rağmen İstanbul'da karşılaştığım türden şeyleri hiçbir yerde görmüş, duymuş ya da okumuş değildim. Bu inanılmaz Yahudi karşıtlığı, akademisyenlerle, taksicilerle, imamlarla konuşurken, günlük gazetelerde, televizyonda, Taksim'deki kitapçılarda, kısacası her yerde karşıma çıkıyordu. *Mein Kampf*, *Zion*

---

2 Amerikan İç Savaşı'nın akabinde, 1865'te ABD, Tennessee'de kurulan beyaz üstünlükçüsü, siyah ve göçmen karşıtı ırkçı bir örgüt. (ç.n.)

Büyüklerinin Protokolleri, *Uluslararası Yahudi* gibi antisemit klasiklerin Türkçe çevirilerinin yanı sıra Türkçe yazılmış korkunç eserler de vardı. Bunlar arasında, Auschwitz'te gaz odaları olmadığını ve Holokost'ta altı milyon Yahudi'nin öldürülmediğini iddia eden *Soykırım Yalanı*; kapağında Davut'un yıldızına hapsolmuş bir dünya olan *Yahudiler Dünyayı Nasıl İstila Ediyorlar?* ve kapağında yine Davut'un yıldızlarından oluşan bir soru işaretinin dünyayı sardığı görülen *Nasıl Bir Dünyada Yaşıyoruz?* vardı. Bunlardan daha beteri, Arapçadan Türkçeye çevrilen *Yahudilerin Kanlı Böreği* adlı kitaptı. Kapağında, bir Hasidik Yahudi, Türkiye'deki sinagoglarda yediğim gibi ıspanak ve beyaz peynirle değil, kanlı çocuklarla doldurulmuş bir böreği keşiyordu. Bu, ortaçağda Hıristiyanların Yahudilere yönelttikleri "İsa katili" ya da "çocuk katili" iftiralarının İslamlaştırılmış versiyonuydu. Böylesi azgın bir Yahudi nefreti karşısında Türkiyeli Yahudilerin hâlâ Türklerin hoşgörüsüne minnettar olduklarını göstermeye devam etmeleri beni fena halde rahatsız etti. Bu, Amerikalı Yahudi hassasiyetlerimi sarsmıştı. Ama kendime sorduğum bir soru daha vardı. Nasıl oluyordu da liberal toplumlardaki Yahudiler, özellikle Osmanlı tarihçisi olanlar, Türkiye'deki yaygın antisemitizmden ve Türkiyeli Yahudilerin tepkisizliğinden rahatsız olmuyordu?

Neredeyse otuz yıldır Osmanlı ve Türkiye tarihi, Yahudi-Müslüman etkileşimi üzerine çalışıyor, araştırma yapıyor ve yazıyorum. O ilk yazdan beri aralıklarla İstanbul'da yaşamaya devam ettim. Konu Yahudilere ve Ermenilere geldiğinde ortaya çıkan, iyisiyle kötüsüyle ateşli duygular beni hâlâ etkiliyor. Onlarca yıl öncesine, lisansüstü eğitimimin ilk iki yılına ve İstanbul'da geçirdiğim ilk yazlara damgasını vuran hislerle ve sorularla açıkça yüzleşmeye yeni yeni başladım. Bir soykırımdan sağ kurtulanların torunlarının bir başka soykırımdan sağ kurtulanların torunlarına karşı nasıl bir ahlaki sorumluluğu var? Soykırımın inkârında Yahudiler nasıl bir rol oynadı? Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşadıklarının ütopik tasviriyle Ermenilerin imhasını inkâr etmek arasındaki ilişki nedir? Son olarak, bu meselelerde tarihçilerin ahlaki ve etik yükümlülükleri nelerdir?

Teşekkürler

Bu kitabın konusuyla neredeyse otuz senedir haşır neşir olma rağmen beni nihayet yazmaya sevk eden, Princeton Üniversitesi 2014-2015 Poullada Konferans Serisi için aldığı davetti. Cömertliğiyle bu seriyi mümkün kılan Poullada ailesine ve beni davet eden ev sahibim Cyrus Schayegh'e teşekkürler. Princeton'da kitabın birinci ve ikinci bölümlerini "Ötekinin Edebi Tahayyülünde Osmanlılar ve Yahudiler, On Beşinci Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla" başlığı altında sundum ve katılımcıların teşvik edici geri bildirimlerinin yanı sıra Mark R. Cohen ve Molly Greene'den son yuvarlak masa toplantısında aydınlatıcı eleştiriler ve yorumlar aldım. Ayrıca birinci bölümün bir versiyonunu sunduğum mecralar arasında Oxford Üniversitesi İbrani ve Yahudi Araştırmaları David Patterson Konuşması (2015); Gelina Harlaftis ve Nikolaos Chrissidis'in Forth Akdeniz Araştırmaları Enstitüsü için 2018'de Girit, Resmo'da düzenlediği "Tahayyüller, Yeminler ve Mucizeler: Doğu Akdeniz'de Din ve Deniz, 15-19. Yüzyıl" uluslararası konferansı; Ebru Akçasu ve Stefano Taglia'nın Charles Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Bölümü ve Prag'daki Çek Bilim Akademisi'nin Şarkiyat Enstitüsü'nde düzenlediği Orta Doğu Konuşmaları Serisi (2018) var. Paul Bessemer ve Shimon Morad, birinci bölümdeki İbranice kaynaklarda yardımcı oldu. Yorgos Dedes ve Baki Tezcan Osmanlıcadaki zorlu materyallerde destek verdi. Birinci ve ikinci bölümde, London School of Economics and Political Science'da verdiğim "Osmanlı İmparatorluğu ve Mirası" ve "Müslüman-Yahudi İlişkileri Tarihi" (2014-2018) derslerine katılan lisans ve lisansüstü öğrencilerimin yorumlarından da yararlandım.

Giriş bölümünde kurduğum kuramsal çerçeveyi, London School of Economics'te Rebecca Bryant tarafından düzenlenen, "Osmanlı Sonrasını İrdelemek" (2016) başlıklı Çağdaş Türkiye Çalışmaları Konferansı'nda sundum ve Amy Mills, Christine Philiou ve Müge

Göçek gibi akademisyenlerden kıymetli yorumlar aldım. Ayrıca, giriş bölümünü ve birinci bölümün büyük bir kısmını 2016'da Cornell Üniversitesi'nde sundum. Yakın Doğu Çalışmaları bölümünden Ziad Fahmy'e ve Yahudi Çalışmaları Programı'ndan Jonathan Boyarin'e de hem beni davet ettikleri hem de zihin açıcı tartışmalarımız için teşekkür ederim.

Kitapta ele aldığım Türkçe romanlarla ilgili bölümü de şu konferanslarda sundum: Washington DC'deki Alman Araştırmaları Birliği Yıllık Konferansı'nda Leslie Morris'in düzenlediği ve Deniz Göktürk'ün tartışmacı olduğu "*Berührungspunkte: Yahudiler, Türkler ve 'Almanlık' Üzerine Söylemi Anlamak*" oturumu (2015); Michigan Üniversitesi'nde düzenlenen "Milliyetçilik, Devrim ve Soykırım: Profesör Ronald Grigor Suny'den İlham Alan Bir Konferans" (2016); Almanya, Potsdam'daki "Günümüzde Geçmiş: Ermeni Soykırımı'na Avrupalı Yaklaşımlar" başlıklı Ermeni ve Türk Tarihi Atölyesi (2017). Romanlar konusunda Aslı İğsız ve Kader Konuk'tan değerli yorumlar aldım.

Ermeniler, Yahudiler ve Türkler arasındaki girift ilişkiler hakkında kitapta sunduğum fikirlerimi şu ortamlarda tartışma imkânı buldum: Ela Gezen, David Gramling ve Berna Gueneli'nin Missouri, Kansas City'deki Alman Araştırmaları Birliği Yıllık Konferansı'nın (2014) bir parçası olarak düzenlediği "Türk-Alman Çalışmaları: Geçmiş, Günümüz, Gelecek" başlıklı seminer; Lisa Leff'in düzenlediği ve Leora Auslander'in tartışmacı olduğu, Amerikan Tarih Derneği'nin New York'taki yıllık toplantısının (2015) parçası olan "Yahudi Tarihi/Genel Tarih: Ayrımı Yeniden Düşünmek" başlıklı yuvarlak masa toplantısı; Kader Konuk'un Almanya, Essen'deki Duisburg-Essen Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Enstitüsü ve Beşeri Bilimler Enstitüsü'nde düzenlediği "Ermeni Soykırımı'yla Yüzleşmek: 100 Yıl Sonra" başlıklı uluslararası atölye (2015); Cambridge Üniversitesi Sanat, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Merkezi'ndeki (CRASSH) Komplo ve Demokrasi Projesi (2015); İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yahudi Toplulukları Çalışma Birimi'nin (YATOÇ) Türkiye'de Yahudi Çalışmaları Çalıştayı (2015); Oxford Üni-

versitesi Doğu Araştırmaları Fakültesi'nde John-Paul Ghobrial'ın düzenlediği "Osmanlı Toplumunda Hıristiyanlar ve Yahudiler" başlıklı uluslararası atölye (2017); Yasemin Shooman'ın Berlin Yahudi Müzesi Akademisi'nin Yahudi-Müslüman Forumu'nda düzenlediği "Müslüman Çoğunluklu Ülkelerde Yahudiler: Tarih ve Beklentiler" uluslararası konferansı (2017); Avusturya, Hohenems'deki Yahudi Çalışmaları Avrupa Yaz Okulu'nda düzenlenen, "Gizli Kripto Yahudiliği," başlıklı konferans (2017); İpek Kocaömer Yosmaoğlu ve Kerem Öktem'in Graz Üniversitesi'nde düzenlediği "Yahudi-Türk Karmaşası: Dayanıklılık, Göç ve Yeni Diasporalar" başlıklı uluslararası sempozyum (2018); "Talat Paşa: Modern Türkiye'nin Babası, Soykırımın Mimarı" başlıklı, Rolf Hosfeld'in Almanya, Potsdam'daki Lepsiushaus'ta düzenlediği atölye (2018).

Ann Arbor'dan eski ev arkadaşım Theresa Truax-Gischler bu metnin düzeltisinde müthiş bir iş çıkardı. Lerna Ekmekçioğlu ve Esra Özyürek metnin tamamını okudu ve yapıcı eleştirilerde bulundu.

Ben Michigan'dan ayrılıp doktora için Chicago Üniversitesi'ne gittikten onca yıl sonra Esra hâlâ benimle olduğu için çok şanslıyım. Son yirmi yılı çoğunlukla İstanbul, Berlin, San Diego ve Londra arasında ve Pittsburgh ve New Orleans dahil olmak üzere birkaç farklı yerde geçirdik. Kızlarımız Azize ve Firuze, Hitler gibi çocuk öldüren kötü adamlarla ilgili sorular soracak yaşa geldiler. Üçüncü Reich tarafından öldürülenlerin isimlerini ve ölüm tarihlerini taşıyan Berlin'deki pirinç kaplı tökezleme taşlarına (*stolpersteinen*) takıldıkları zaman onlara Holokost'u ve Ermeni Soykırımı'nı öğretmeye başladık. Londra'da büyüyen, Almanca konuşan Amerikalı-Türkiyeli Yahudiler olarak başkaldıracıkları yeni mitler bulacaklardır, tıpkı Esra'yla benim yaptığımız gibi.